QORTI KOSTITUZZJONALI

IMĦALLFIN

S.T.O. PRIM IMĦALLEF MARK CHETCUTI
ONOR. IMĦALLEF GIANNINO CARUANA DEMAJO
ONOR. IMĦALLEF ANTHONY ELLUL

Seduta ta' nhar it-Tnejn, 24 ta' Ġunju, 2024.

Numru 9

Rikors numru 221/22/1 AJD

Joseph Lebrun

v.

L-Avukat Ġenerali u l-Avukat tal-Istat

1. L-attur appella mis-sentenza li tat il-Qorti Ċivili, Prim'Awla fis-27 ta' Ottubru, 2023 li biha applikat il-proviso tal-Art. 46(2) tal-Kostituzzjoni u l-Art. 4(2) tal-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea (Kap. 319) u rrifjutat milli teżerċita s-setgħat tagħha skont l-istess proviso.

2. Fis-6 ta' Settembru 2005 l-attur tressaq quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali u akkużat b'assoċjazzjoni ma' persuni oħra sabiex ibigħ jew jittraffika d-droga eroina

f'Malta; importa jew ġiegħel li tiġi importata f'Malta l-istess droga; forna jew offra li jforni f'Malta l-istess droga; u kellu fil-pussess tiegħu d-droga eroina.

3. Fis-26 ta' Ġunju 2014 l-Avukat Ġenerali ppreżenta l-att ta' akkuża kontra r-rikorrent (numru 9/2014).

4. B'sentenza tal-31 ta' Jannar 2018, il-Qorti Kriminali ċaħdet l-eċċezzjonijiet tal-akkużat ħlief għat-tielet eċċezzjoni u ordnat l-isfilz ta' xi dokumenti. Il-kawża ġiet differita *sine die* sakemm ikun magħruf l-eżitu tal-appell li jista' jippreżenta l-akkużat.

5. Fil-5 ta' Frar 2018 l-attur appella mis-sentenza tal-Qorti tal-Appell Kriminali. Madankollu, fis-seduta tat-13 ta' Frar 2019 dik il-Qorti ordnat is-soprasessjoni tal-appell sakemm tinqata' l-kawża kostituzzjonali li fetaħ l-istess akkużat (69/2018) li biha qiegħed jilmenta minn interċettazzjonijet telefoniċi. Kawża li sal-lum għadha pendenti quddiem il-Qorti Ċivili, Prim'Awla.

6. Fl-10 ta' Novembru, 2023 l-attur fetaħ din il-kawża, fejn din id-darba qiegħed jilmenta minn ksur tal-jedd fundamentali għal smigħ xieraq u talab lill-Qorti sabiex:

"1. Tiddikjara li l-fatt illi fil-proċeduri kriminali kontra l-esponent liema proċeduri taw lok għal att ta' akkuża numru 9/2014 ġie esebit CD liema CD ma kienx l-oriġinali li fuqu ġew trasferiti r-recordings tal-allegati telefonati, minħabba li saru t-traskrizzjonijiet tal-kontenut tas-CD mis-Supretendent Neil Harrison li m'huwiex espert indipendenti u minħabba li t-traskrizzjoni ma jirriflettux id-diskors kollu u/jew id-diskors ma kienx transkritt f'mod kronoloġiku kif seħħ, dan jilledi d-drittijiet tal-esponent għas-smigħ xieraq hekk kif sanċiti fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea għad-Drittijiet u Libertajiet Fundamentali tal-Bniedem;

2. Tagħmel dawk l-ordnijiet, toħroġ dawk l-atti u tagħti dawk id-direttivi li tqis xierqa, sabiex twettaq, jew tiżgura t-twettieq tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrent fosthom illi tordna l-isfilz tal-compact disc u t-traskrizzjonijiet magħmula mis-Supretendent Neil Harrison, u x-xhieda tas-Supretendent Neil Harrison in kwantu tirreferi għal dawn id-dokumenti";

7. Il-konvenuti wieġbu u *inter alia* eċċepew li l-attur naqas milli jagħmel użu mir-rimedji ordinarji qabel fetaħ il-kawża.

8. Bis-sentenza tas-27 ta' Ottubru, 2023 l-Ewwel Qorti laqgħet dik l-eċċezzjoni u ma qisitx iktar it-talbiet tal-attur.

9. Il-konsiderazzjonijiet tal-Ewwel Qorti wara li għamlet referenza għall-ġurisprudenza dwar in-nuqqas ta' eżawriment ta' rimedji ordinarji qabel l-attur jiftaħ kawża ta' din ix-xorta, kienu s-segwenti:

"35. Fl-<u>eċċezzjonijiet preliminari sollevati quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali</u>, ir-rikorrent qed jitlob, inter alia: (i) l-isfilz ta' partijiet mix-xhieda tax-xhud Supretendent Neil Harrison mogħtija fit-23 ta' Settembru 2005 li jikkostitwixxu opinjonijiet, konġetturi jew supposizzjonijiet; (ii) l-isfilz tas-CD allegatament kontenenti recordings ta' diversi telefonati mmarkati GS1 kif ukoll kwalsiasi transkrizzjoni allegatament tal-istess tappings ta' telefonati kif ukoll kwalsiasi referenza għal tali CD u/jew

traskrizzjonijiet; u (iii) l-isfilz tas-CD esebit quddiem il-Qorti Kriminali mid-Deputat Reġistratur tal-Qorti Kriminali Christopher Camilleri[1]*;*

36. Mill-banda l-oħra, fil-kawża odjerna, ir-rikorrent qiegħed jitlob: (a) dikjarazzjoni li l-fatt illi: (i) fil-proċeduri kriminali kontra r-rikorrent ġie esebit CD li ma kienx is-CD oriġinali li fuqu ġew trasferiti recordings tal-allegati telefonati; (ii) saru traskrizzjonijiet tal-kontenut tas-CD mis-Supretendent Neil Harrison li m'huwiex espert indipendenti; u (iii) t-traskrizjoni ma tirriflettix id-diskors kollu u/jew id-diskors ma kienx traskritt f'mod kronoloġiku kif seħħ, jilledi d-drittijiet fundamentali tar-rikorrent għal smigħ xieraq, kif sanċiti fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea; u (b) tagħmel dawk l-ordnijiet, toħroġ dawk l-atti u tagħti dawk id-direttivi li tqis xierqa, sabiex twettaq, jew tiżgura t-twettiq tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrent fosthom illi tordna l-isfilz tas-CD u t-traskrizzjonijiet magħmula mis-Supretendent Neil Harrison u x-xhieda tas-Supretendent Neil Harrison in kwantu tirreferi għal dawn id-dokumenti;

37. Din il-Qorti rat illi, kuntrarju għal dak sottomess mir-rikorrent, hemm mezz ordinarju disponibbli għar-rikorrent sabiex jingħata rimedju għad-danni li minnhom qed jilmenta, liema mezz huwa stess irrikorra għalih u għadu ma ġiex konkluż. Il-proċeduri quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali għadhom pendenti, u deċiżjoni favorevoli għar-rikorrent mill-Qorti tal-Appell Kriminali tasal tindirizza u tirrimedja l-lanjanzi tar-rikorrent fl-intier tagħhom, mhux b'mod parzjali;

38. Fis-sentenza mogħtija fl-ismijiet ***Yorgen Fenech vs L-Avukat tal-Istat et***[2] *, illi wkoll kienet tirrigwarda leżjoni o meno tad-dritt tar-rikorrent għal smigħ xieraq per konsegwenza ta' prova (ossia statement) illi r-rikorrent kien qiegħed iqis illi kellha tiġi kkonsidrata mill-Qorti Kriminali bħala inammissibbli, il-Qorti Kostituzzjonali osservat illi:*

> ***"[K]ull Qorti għandha d-dmir li tapplika u tinterpreta l-liġi ordinarja b'mod li tkun konformi mad-drittijiet fundamentali skont il-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni****. Fil-proċeduri kriminali l-attur ser ikollu kull opportunita' li jikkontesta l-validita' tal-istqarrijiet kollha li ta lill-pulizija, kif il-Qorti fehmet li diġa' qiegħed jagħmel quddiem il-Qorti Kriminali. Dan apparti li l-attur ma ressaqx provi u lanqas m'għamel argumenti b'saħħithom li jistgħu jikkonvinċu lil din il-Qorti li hu essenzjali li l-ilmenti tal-attur bażati fuq l-Art 6 u 39 tal-Kostituzzjoni għandhom jiġu mistħarrġa f'dan l-istadju qabel ma jkun hemm konsiderazzjoni tal-ilment tiegħu mill-aspett tal-liġi ordinarja u li għandu jsir fil-Qorti Kriminali. (Emfasi miżjud)*
>
> *B'applikazzjoni tal-istess argument għall-każ odjern, il-Qorti tal-Appell Kriminali għandha wkoll id-dmir illi tiddeċiedi dwar l-eċċezzjonijiet preliminari sollevati quddiemha fid-dawl tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrent;"*

[1] *Vide* eċċezzjonijiet 6 sa 8 fir-rikors tal-appell tar-rikorrent, formanti parti minn **Dok** D, a fol 402 *et seq* tal-proċess.
[2] Rik Nru 270/20/2, Qorti Kostituzzjonali, 1 ta' Diċembru 2021.

*39. L-istess ikkunsidrat il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza mogħtija fl-ismijiet **Adrian Agius et vs L-Avukat tal-Istat et**[3], illi kienet tirrigwarda ilment tar-rikorrenti illi provi illi kienu għadhom ser jitressqu fil-proċeduri kriminali miġjuba fil-konfront tagħhom setgħu jkunu leżivi għad-dritt tagħhom għal smigħ xieraq:*

> *"30. Inoltre, kif sewwa jargumentaw l-appellati, l-appellanti għad għandhom rimedji ordinarji li jistgħu jużaw sabiex jattakkaw l-użu ta' dik ix-xhieda waqt il-kawża kriminali pendenti kontra tagħhom. Biss biss, l-appellanti għandhom il-fakulta' li jitolbu lill-qrati ta' ġurisdizzjoni kriminali biex jiddikjaraw dik ix-xhieda inammissibbli u jordnaw l-isfilz tagħha mill-proċess abbażi tal-liġi ordinarja, xi ħaġa li s'issa ma jirriżultax li għadhom għamlu. [...]"*

40.Għaldaqstant, fiż-żewġ każijiet, il-Qorti Kostituzzjonali qieset illi l-ammissibilita' o meno ta' prova miġjuba fi proċeduri kriminali hija punt illi għandu primarjament jiġi indirizzat fil-proċederi quddiem il-Qorti Kriminali, stante illi, fi kwalunkwe każ, il-Qorti Kriminali għandu d-dover illi, fid-deċiżjoni tiegħu, jaċċerta ruħu illi jkunu ser jiġu rispettati d-drittijiet fundamentali tal-akkużat. Dan, fil-fehma tal-Qorti Kostituzzjonali, jikkostitwixxi rimedju ordinarju effettiv u adegwat għal talbiet bħal dawk magħmula fil-kawża odjerna;

***41.Din il-Qorti hija tal-istess fehma**, u tqis illi r-rikorrent kellu fl-ewwel lok jeżawrixxi r-rimedju ordinarju għad-disposizzjoni tiegħu quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali, preċiżament għall-istess raġunijiet mogħtija mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenzi appena ċitati;*

*42.Gialadarba qed issir referenza għall-fatt illi l-Qorti tal-Appell Kriminali għandha wkoll tara illi jiġu rispettati d-drittijiet fundamentali tal-akkużat meta tqis jekk għandhiex tordna l-isfilz o meno tal-evidenza msemmija mir-rikorrent, din il-Qorti tirrileva illi, allaċċjat ukoll mal-fatt illi r-rikorrent għandu għad-disposizzjoni tiegħu rimedju ordinarju, għandu jiġi osservat ukoll mal-premess dak sottomess mill-intimati fir-rigward tat-tielet eċċezzjoni sollevata minnhom, u cioe illi **l-proċeduri odjerni huma intempestivi** stante illi, sabiex japplikaw l-Artikoli 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea, iridu jitqiesu l-fatturi proċesswali kollha tal-każ u l-proċess kollu kemm hu fl-assjem tiegħu;*

*43.Fis-sentenza mogħtija mill-Qorti Ewropea fl-ismijiet **Schenk v. Switzerland**[4], il-Qorti Ewropea kellha quddiemha ilment dwar recording illi kien ġie ottjenut b'mod <u>illegali</u> (diversament għall-każ odjern), u r-rikorrent kien qiegħed isostni illi l-fatt illi dan ir-recording ġie ammess fil-proċeduri penali kien jikkostitwixxi leżjoni tad-dritt fundamentali tiegħu għal smigħ xieraq. Il-Qorti Ewropea qalet illi:*

---

[3] Rik Nru 690/21/1, Qorti Kostituzzjonali, 12 ta' Lulju 2023.
[4] Appl Nru 10862/84, QEDB, 12 ta' Lulju 1988.

> *"46. While Article 6 (art. 6) of the Convention guarantees the right to a fair trial, it does not lay down any rules on the admissibility of evidence as such, which is therefore primarily a matter for regulation under national law.*
>
> *The Court therefore cannot exclude as a matter of principle and in the abstract that unlawfully obtained evidence of the present kind may be admissible. It has only to ascertain whether Mr Schenk's trial as a whole was fair.*
>
> *47. Like the Commission it notes first of all that the rights of the defence were not disregarded.*
>
> *The applicant was not unaware that the recording complained of was unlawful because it had not been ordered by the competent judge. He had the opportunity – which he took – of challenging its authenticity and opposing its use, having initially agreed that it should be heard (see paragraph 18 above). The fact that his attempts were unsuccessful makes no difference".*

*44.B'referenza wkoll għal dak ritenut f'**Schenk**, fis-sentenza mogħtija fl-ismijiet **Chalkley v. The United Kingdom**[5], illi kienet ukoll tirrigwarda l-ammissibilita' o meno ta' evidenza fi proċeduri penali u d-dritt tal-akkużat għal smigħ xieraq, il-Qorti rat illi:*

> *"In the circumstances however, the existence of fair procedures to examine the admissibility and test the reliability of the disputed evidence takes on importance. In that regard, the Court recalls that the applicant's counsel challenged the admissibility of the recordings in a voir dire, and was able to put forward arguments to exclude the evidence as unreliable, unfair or obtained in an oppressive manner. The judge in a careful ruling however admitted the evidence. This decision was reviewed on appeal by the Court of Appeal which found that the judge had taken into account all the relevant factors and that his ruling could not be faulted. At each step of the procedure, the applicant had therefore been given an opportunity to challenge the reliability and significance of the recording evidence.*
>
> *[...]*
>
> *The Court is satisfied in the circumstances that the trial and appeal satisfied the requirements of Article 6 § 1 of the Convention. It would observe that the use at trial of material obtained without a proper legal basis or through unlawful means will not generally offend the standard of fairness imposed by Article 6 § 1 where proper procedural safeguards are in place and the nature and source of the material is not tainted, for example, by any oppression, coercion or entrapment which would render reliance on it unfair in the determination of a criminal charge (see also Schenk, cited above, Khan v. the United Kingdom, no. 35394/97, ECHR 2000-V, and P.G. and J.H. v. the United Kingdom, no. 44787/98, ECHR 2001-IX)."*

[5] Appl Nru 63831/00, QEDB, 26 ta' Settembru 2002.

45.Mill-premess jirriżulta illi l-Qorti Ewropea hija disposta illi tindaga jekk ikunx ġie leż id-dritt fundamentali tal-akkużat għal smigħ xieraq fid-dawl tal-proċeduri fl-assjem tagħhom, cioe as a whole, u mhux fir-rigward ta' aspetti biss minnhom. Infatti, hekk kif seta' jiġi konstatat, saħansitra anke f'każijiet t'ilmenti illi ġie leż id-dritt għal smigħ xieraq a bażi tal-fatt illi ġiet ammessa evidenza b'mod illegali (illi assolutament ma jidhirx illi huwa l-każ fil-każ odjern), il-Qorti Ewropea, wara li rat jekk il-proċeduri penali fl-assjem tagħhom jipprovdux lill-akkużat b'mezzi u proċeduri sabiex jikkontesta l-ammissibilita' t'evidenza, ċaħdet it-talbiet tal-akkużat. Dan peress illi qieset illi l-fatt illi l-akkużat ikollu għad-disposizzjoni tiegħu mezzi illi permezz tagħhom jista' jikkontesta l-ammissibilita' t'evidenza, iwassal sabiex il-proċess ikun wieħed illi ma jilledix id-dritt fundamentali sanċit mill-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea;

46.Fil-każ odjern, din il-Qorti m'għandhiex quddiemha każ fejn qed jiġi allegat illi r-recordings jew it-traskrizzjonijiet ġew akkwistati b'mod illegali, iżda każ ferm inqas gravi, fejn qed jiġi allegat illi r-recordings u t-traskrizzjonijiet jista' jkun illi fihom difetti. Jidher illi huwa wkoll dikjarat bħala xhud tal-Avukat Ġenerali fil-proċeduri quddiem il-Qorti Kriminali l-espert Dr Martin Bajada[6]*, illi kien ġie inkarigat mill-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti Istruttorja sabiex jeżamina l-istess CDs u traskrizzjonijiet illi minnhom qed jilmenta r-rikorrent. Din il-Qorti ġia kellha l-opportunita' tosserva, aktar 'il fuq, illi r-rikorrent għandu għad-disposizzjoni tiegħu rimedji ordinarji quddiem il-Qrati Kriminali, liema rimedji huwa ħa vantaġġ minnhom iżda għadhom ma ġewx eżawriti. Apparti dawn ir-rimedji, din il-Qorti tfakkar ukoll illi f'każ t'eżitu illi mhux favorevoli għalih mill-proċeduri quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali, xorta waħda jkun fadallu l-opportunita' illi jressaq prova tal-fatt illi l-evidenza illi minnha qiegħed jilmenta għandha tiġi skartata mill-ġurati, u jagħmel is-sottomissjonijiet tiegħu dwar l-evidenza illi tagħha qiegħed jikkontesta l-ammissibilita' fil-kors tal-ġuri. Dan apparti l-fatt illi l-Imħallef togat jagħti fl-indirizz finali tiegħu d-direzzjoni lill-ġurati dwar il-valur probatorju tal-evidenza prodotta;*

47.Għaldaqstant, din il-Qorti tirrileva illi, fid-dawl tal-mezzi u proċeduri kollha illi r-rikorrent għandu għad-disposizzjoni tiegħu f'dak illi jirrigwarda l-ammissibilita' ta' provi u evidenza fil-proċeduri penali, kwalsiasi ilment dwar leżjoni ta' dritt ta' smigħ xieraq huwa, fil-preżent, intempestiv, u dan kemm għaliex ir-rikorrent għandu għad-disposizzjoni tiegħu rimedju ordinarju illi huwa għadu m'eżawrixxiex kompletament, kif ukoll għaliex il-proċeduri penali għadhom għaddejjin fil-konfront tar-rikorrent u ma jistgħux għalhekk f'dan il-punt jitqiesu fl-assjem tagħhom;

48.Ikkunsidrat il-premess, din il-Qorti sejra tgħaddi sabiex tuża d-diskrezzjoni mogħtija lilha mill-proviso tal-Artikolu 46(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-proviso tal-Artikolu 4(2) tal-Kap 319 tal-Liġijiet

[6] Vide nota tax-xhieda, tad-dokumenti u tal-oġġetti li ser iġib l-Avukat fil-kawża fl-ismijiet *Ir-Repubblika ta' Malta vs Joseph Lebrun*, a fol 228 tal-proċess.

ta' Malta, u tiddeklina illi teżerċita s-setgħat tagħha skond l-istess subartikolu".

10. Fl-10 ta' Novembru 2023 l-attur appella mis-sentenza tal-Ewwel Qorti filwaqt li fit-23 ta' Novembru 2023 il-konvenuti wieġbu u taw ir-raġunijiet għalfejn fil-fehma tagħhom din il-Qorti għandha tiċħad l-appell.

11. L-aggravji tal-attur huma li:

i. Il-Qorti tal-Appell Kriminali tiddeċiedi biss dwar l-eċċezzjonijiet preliminari a bażi tal-liġi li tapplika għall-każ. Mhijiex Qorti li tindirizza ilmenti dwar ksur ta' jeddijiet fundamentali. F'dan il-każ m'hemm l-ebda liġi li tgħid li membri tal-korp tal-Pulizija ma jistgħux jagħmlu analiżi ta' provi u jippreżentaw rapporti meta tali analiżi mhix sempliċement konservazzjoni ta' stat ta' fatt. Esperti għandhom ikunu indipendenti kif ġie konfermat mill-ġurisprudenza.

ii. Il-ġurisprudenza għamlitha ċara li qorti għandha tqis iċ-ċirkostanzi sew qabel tiddeklina milli tqis l-ilment tal-attur fil-mertu. Wieħed irid jiftakar ukoll li d-dritt għal smigħ xieraq jiggarantixxi wkoll l-aċċess għall-qrati. Jekk l-ostakolu tar-rimedju ordinarju jingħata interpretazzjoni wiesa' daqs kemm tatu l-Ewwel Qorti, allura tkun il-qorti stess li tostakola d-dritt fundamentali nnifsu.

iii. L-Ewwel Qorti qalet ukoll li din il-kawża hi intempestiva ġaladarba l-eċċezzjonijiet preliminari dwar ir-*recordings* u traskrizzjonijiet għadhom ma ġewx deċiżi. L-attur għamel referenza għal diversi sentenzi fejn kien hemm pronunzjament dwar il-mertu meta l-proċeduri kriminali jkunu għadhom pendenti. Għalhekk m'hemmx ħtiega li l-Qorti tistenna biex tara x'ser ikun l-eżitu tal-eċċezzjonijiet preliminari jew tal-proċess sħiħ tal-ġuri. Hu biżżejjed li jintwera li d-drittijiet tas-smigħ xieraq tal-attur ser jinkiser. Filwaqt li r-rapport ta' Neil Harrison hu dak li hu, il-ġurisprudenza tal-qrati dwar l-esperti wkoll hi dik li hi. Għalhekk il-Qorti m'għandha bżonn tistenna xejn ħlief li tippronunzja l-ovvju.

iv. Ma jistax jingħad li l-attur qiegħed jinqeda b'dawn il-proċeduri biex itawwal il-kawża kriminali bla bżonn. Fil-fatt hu diġà ppreżenta erba' kawżi kostituzzjonali.

12. B'din il-kawża l-attur jilmenta dwar provi partikolari li nġabru fl-istadju tal-kompilazzjoni, u ċjoè li:

i. Ġie ppreżentat CD li qal li mhuwiex dak oriġinali li fuqu kienu trasferiti *recordings* ta' telefonati;

ii. Il-kontenut ta' CD ġie traskritt mis-Supretendent Neil Harrison li mhuwiex espert indipendenti;

iii. It-traskrizzjonijiet ma jirriflettux id-diskors kollu u/jew id-diskors ma kienx transkritt b'mod kronoloġiku kif seħħ;

13. F'kawża ta' din ix-xorta l-Qorti Ċivili, Prim'Awla tista' tirrifjuta li teżerċita s-setgħat tagħha taħt l-Art. 46 tal-Kostituzzjoni u Art. 4 tal-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea (Kap. 319) meta tkun sodisfatta li, *"... mezzi xierqa ta' rimedju għall-ksur allegat huma jew kienu disponibbli favur dik il-persuna skont xi liġi ordinarja oħra"*. Il-fatt waħdu li l-attur jilmenta minn ksur ta' jedd fundamentali mhuwiex biżżejjed, għaliex jekk għall-ilment jeżisti rimedju taħt liġi ordinarja oħra, il-Qorti Ċivili Prim'Awla tista' tirrifjuta li teżerċita s-setgħat tagħha skont l-imsemmija dispożizzjonijiet. Hu ovvju li r-rimedju li jkun jeżisti fil-liġi ordinarja mhuwiex ser ikun l-istħarriġ fil-mertu dwar jekk x'aktarx sejjer iseħħ jew seħħitx leżjoni tal-jedd fundamentali, ċjoè r-rimedju taħt l-Art. 46 tal-Kostituzzjoni u l-Art. 4 tal-Kap. 319. Ir-rimedju ordinarju hu dak li bih l-attur ikun jista' jindirizza l-ilment tiegħu. Fil-każ in eżami l-ilment tal-attur hu dwar ċertu provi li tressqu mill-prosekuzzjoni waqt il-kompilazzjoni. Għall-finijiet tat-tieni eċċezzjoni dak li hu rilevanti hu jekk taħt il-liġi ordinarja l-attur setax jew jistax jikkontesta l-provi li dwarhom sar l-ilment, irrispettivament mill-Art. 39 tal-Kostituzzjoni u l-Art. 6 tal-Konvenzjoni.

14. Jirriżulta li l-eċċezzjonijiet preliminari li l-attur ta quddiem il-Qorti Kriminali wara li ġie notifikat bl-att tal-akkuża, jinkludu talba għall-isfilz ta':

i. Dawk il-partijiet tax-xhieda tax-xhud Harrison li ngħatat fit-23 ta' Settembru 2005 u mhumiex dwar fatti iżda biss opinjonijiet. Xhud li ġaladarba mhuwiex espert ma jistax jagħti opinjonijiet.

ii. CD u traskrizzjonijiet tal-kontenut għaliex qal li kif xehed l-espert Martin Bajada, hija difettuża u mhijiex *first generation copy* fejn il-*folders* saru fil-31 ta' Awwissu 2015 u r-*recordings* fihom id-data tad-29 ta' Ġunju 2005. Għalhekk mhijiex l-aħjar prova. Inoltre, sar *editing* tagħha u *voice enhancements* fuq ċertu punti.

15. Fis-sentenza li tat fil-31 ta' Jannar 2018, il-Qorti Kriminali ndirizzat u ddeċidiet dawk l-eċċezzjonijiet u oħrajn li ngħataw mill-akkużat.

16. Fir-rigward tax-xhud Neil Harrison *inter alia* qalet:

> *"Issa huwa minnu illi x-xhud fil-kors tax-xhieda tieghu jasal ghal konkluzjoni illi il-konversazzjoni telefonici kienu qed jitkellmu dwar droga ghalkemm din il-kelma qatt ma tintuza minn nies li kienu qed jiskambjaw bejniethom dawn it-telefonati. Huwa minnu ukoll illi ix-xhud jikkonkludi illi l-vuci li kienet qed tinstema f'uhud mit-telefonati kienet ta' Lebrun, izda ma jindikax kif wasal ghal din il-konkluzjoni. Maghdud dan, madanakollu, anke hawnhekk il-Qorti ma tistax tirriavviza l-inammissibilita' ta' din ix-xhieda u dan ghaliex spetta lix-xhud li fil-kors tal-guri jiehu il-pedana tax-xhieda, jaghti ix-xhieda tieghu mill-gdid u jispjega kif gie redatt minnu t-traskrizzjoni tat-telefonati u kif wasal*

sabiex jindika l-persuni li kienu qed jaghmlu dawn it-telefonati. Issa jekk huwa ma jirnexxielux f'din il-prova sal-grad tal-konvinciment morali, billi ma iressaqx prova konvincenti li tistabbilixxi in-ness bejn il-vuci tal-persuna li tkun qed taghmel it-telefonata u l-akkuzat, allura dik il-prova tkun nieqsa minn kull valur probatorja u ghandha tigi skartata. Hawnhekk ghal darb'ohra jispetta lill-Imhallef togat sabiex jaghti direzzjoni lill-gurati dwar x'piz ghandu jinghata lil dik il-prova maghmula mix-xhud u jekk ix-xhieda tieghu tikkostitiwxxi hearsay o meno. Kwindi din l-eccezzjoni qed tigi michuda, madanakollu ghandhom jitharsu ir-regoli bis-salvagwardji kollha moghtija mill-ligi dwar l-valur probatorju ta' evidenza li ma tilhaqx il-grad ta' prova mistennija fil-kamp penali".

17. Fir-rigward ta' CD l-istess Qorti reġgħet tenniet li l-prova ma tistax tiġi eskluża *a priori*. Għamlitha ċara li l-piż tal-prova hi fuq il-prosekuzzjoni u li jekk dik il-prova tkun difettuża, jew tqanqal id-dubji, jew vaga, ser tkun a vantaġġ tal-akkużat. Il-Qorti kompliet:

"Jekk il-Prosekuzzjoni ma jirnexxiliex tasal biex tistabbilixxi l-appartenenza ta'l-ilhna li jinstemghu fit-telefonati, zgur illi tali prova mhijiex ser tkun ta' detriment ghall-akkuzat, kif donnu qed jilmenta fl-eccezzjoni minnu imqanqla! Jerga jinghad illi jekk kif jallega l-akkuzat tezisti l-impossibilita' illi l-ilhna fuq ic-CD jigu abbinati mal-vuci ta'l-akkuzat, dan ma iwassalx necessarjament ghall-inammissibilita ta' tali prova u cioe' tat-telefonati, per se jew tat-traskrizzjonijiet maghmula mis-Supretendent Harrison, izda biss jekk tali ness ma jigix stabbilit fil-kors tal-guri, allura tali prova ma tilhaqx dak il-grad gholi li jispetta lill-Prosekuzzjoni tressaq biex tipprova il-kaz taghha. Kwindi ghal dawn il-motivi din l-eccezzjoni ukoll qed tigi michuda, b'dan illi jerga' jigi ribadit illi jispetta lill-Imhallef togat illi fl-indirizz finali tieghu jaghti id-direzzjoni opportuna legali lill-gurati dwar il-valur probatorju tal-evidenza prodotta.

…………..

Illi finalment dwar il-fatt illi d-Dokument GS1 jirrizulta illi huwa kopja tad-diska originali li fuqhom gew irregistrati it-telefonati, jidher illi dan sehh peress illi l-original ta'l-istess gie esebiet fil-process Ir-Repubblika ta' Malta vs Angelus Vella et. Jidher illi dan il-compact disc imbaghad gie esebiet formalment mid-Deputat Registratur Christopher Camilleri bhala Dokument CC. Illi mix-xhieda tal-imsemmi Deputat Registratur jidher illi dan id-dokument kien gie esebiet fl-atti tal-kawza imsemmija fis-17 ta' Marzu 2008. Illi l-akkuzat jilmenta illi dan id-dokument ghandu jigi sfilzat billi ma tezisti l-ebda kontinwita' fl-evidenza prodotta. Illi anke hawnhekk l-awtenticita o meno tad-dokumenti esebiti tattakka direttament il-valur probatorju taghhom u certament kif inghad jekk dan

> *jirrizulta ippruvat ser jigi imminat il-piz li ghandha tinghata lil din il-prova izda mhux l-ammissibilita taghha. Di piu l-original jinsab esebiet formalment (billi dan jinstab esebiet materjalment f'proceduri kriminali konnessi ma' dan il-kaz u li gahdhom pendenti), u kwindi l-gurati ikunu jistghu jaghmlu il-verifiki opportuni mal-original li ghandu jingieb biex jinstemgha fil-qorti bil-miftuh.".*

18. Il-Qorti rripproduċiet dawn il-brani mis-sentenza tal-Qorti Kriminali għaliex juru bl-iktar mod ċar li jeżisti rimedju ordinarju għall-ilmenti tal-attur. Dan ovvjament apparti l-appell li għadu pendenti quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali, li fih innifsu hu wkoll rimedju.

19. Mill-ġurisprudenza lokali hu ċar li l-fatt li prova tiġi dikjarata ammissibbli fil-proċess kriminali, il-kwistjoni ma tieqafx hemm għaliex tibqa' l-kwistjoni dwar il-valur probatorju tal-prova.

20. Fil-ġuri ser jitressqu l-provi, fejn l-oneru tal-prova qiegħed fuq il-prosekuzzjoni. Kwistjonijiet dwar il-valur probatorju ta' prova jiġu determinati fil-ġuri, fejn l-Imħallef togat jagħti d-direzzjoni lill-ġurati. Għalhekk fejn l-attur qiegħed isostni li t-traskrizzjonijiet mhumiex l-aħjar prova, dik hi materja li tiġi determinata fil-ġuri. Dan japplika fir-rigward tal-ilment tal-attur li t-traskrizzjonijiet *"ma jirriflettux id-diskors kollu u/jew id-diskors ma kienx transkritt b'mod kronoloġiku kif seħħ"*, kif ukoll dwar jekk il-*compact disc* huwiex l-oriġinal jew le.

21. Għal dak li jirrigwarda l-ilment li x-xhud Harrison mhuwiex espert indipendenti għaliex fiż-żmien rilevanti kien supretendent fil-korp tal-

Pulizija, ma rriżultax li l-Qorti kienet ħatritu bħala espert. Fir-rikors tal-appell li l-attur ippreżenta fil-Qorti tal-Appell Kriminali, hu stess iddikjara li x-xhud mhuwiex espert nominat minn qorti jew mill-Maġistrat Inkwirenti. Il-provi juru li Harrison kien wieħed mill-investigaturi fil-korp tal-Pulizija li kien involut f'dan il-każ. Hu kien semgħa u għamel traskrizzjoni ta' *recordings* li kien ingħata mis-servizz tas-sigurtà. Għalhekk Harrison hu xhud, u ser ikun qiegħed jixhed fil-ġuri bħala xhud tal-prosekuzzjoni. L-eżerċizzju li għamel seta' għamlu ħaddieħor mingħajr m'hemm bżonn li tkun espert f'xi materja. Kull m'għamel ix-xhud hu li ttraskriva diskors li ntqal waqt telefonati. Dan apparti li jeżisti mezz faċli ta' kontroll, billi jinstemgħu r-*recordings*. B'hekk jista' faċilment jiġi determinat jekk it-traskrizzjonijiet li għamel ix-xhud humiex riproduzzjoni fidila tad-diskors li hemm fir-*recordings*.

22. Sarx sew dak l-eżerċizzju jew jekk ix-xhud tax jew huwiex ser jagħti fehmiet tiegħu, huma kollha kwistjonijiet rilevanti għall-ġuri. Mela hawn ukoll jekk l-attur irid jilmenta dwar dak li xehed ix-xhud fl-istadju tal-kompilazzjoni jew li ser jixhed waqt il-ġuri, dik hi materja relatata mal-valur probatorju tal-prova li l-prosekuzzjoni tressaq waqt il-ġuri. Hu fil-ġuri li jiġi determinat jekk ix-xhud huwiex jixhed fuq fatti jew sempliċement jagħti l-fehma tiegħu, u x'valur probatorju għandha l-prova. Dan ovvjament qiegħed jingħad bla preġudizzju għall-aggravju li l-attur ressaq fl-appell li hemm pendenti quddiem il-Qorti tal-Appell Kriminali dwar l-ammissibilità

tal-prova. L-argument tal-attur li l-esperti għandhom ikunu indipendenti u imparzjali skont il-ġurisprudenza, hu irrilevanti meta tqis il-konsiderazzjonijiet li saru hawn fuq.

23. Inoltre, f'dan l-istadju meta l-ġuri għad irid isir, wieħed ma jistax jaqbad u jqis b'mod iżolat prova li hemm fl-atti tal-kompilazzjoni. Il-ġurisprudenza hi ċara li fejn l-ilment jitratta dwar il-jedd fundamentali għal smigħ xieraq fil-kors tal-proċeduri kriminali minħabba ċertu provi fl-atti, wieħed irid jikkunsidra l-proċess fit-totalità tiegħu sabiex jasal għall-konklużjoni. F'dan il-kuntest il-Qorti tagħmel referenza għal dak li qalet fis-sentenza **Romario Barbara v. L-Avukat Ġenerali** tat-12 ta' Lulju, 2023 u l-ġurisprudenza saret referenza għaliha.

24. L-argument tal-attur li l-pronunzjamenti tal-Qorti Kostituzzjonali ma japplikawx *erga omnes*, skont is-sentenzi ta' dik l-istess Qorti, hu argument li m'għandu l-ebda rilevanza għall-kwistjoni.

25. Għaldaqstant, għandha raġun l-Ewwel Qorti tikkonkludi li *"47.... kwalsiasi ilment dwar leżjoni ta' dritt ta' smigħ xieraq huwa, fil-preżent, intempestiv, u dan kemm għaliex ir-rikorrent għandu għad-disposizzjoni tiegħu rimedju ordinarju illi huwa għadu m'eżawrixxiex kompletament, kif ukoll għaliex il-proċeduri penali għadhom għaddejjin fil-konfront tar-rikorrent u ma jistgħux għalhekk f'dan il-punt jitqiesu fl-assjem tagħhom"*.

L-Ewwel Qorti altru milli qieset sew iċ-ċirkostanzi qabel irrifjutat li teżerċita s-setgħat tagħha taħt l-Art. 46 tal-Kostituzzjoni u Art. 4 tal-Kap. 319. Kuntrarjament għal dak li jsostni l-attur, id-deċiżjoni li tat l-Ewwel Qorti ma ċaħditux milli jkollu aċċess għall-qorti, ġaladarba kif rajna għandu rimedji ordinarji.

26. Fl-aħħarnett ir-referenza li l-attur għamel għas-sentenza **Charles Steven Muscat v. Avukat Ġenerali et** tal-Qorti Ċivili, Prim'Awla,[7] mhijiex ta' għajnuna għall-aggravji tiegħu. F'dik il-kawża l-ilment tal-attur hu li liġi tikser jeddijiet fundamentali, li mhuwiex l-ilment tal-attur fil-każ in eżami.

27. Il-kawża li fetaħ l-attur ma kellhiex issir u serviet biss biex ikun hemm kawża oħra meta l-proċess kriminali diġà ilu pendenti ftit inqas minn għoxrin sena.

Deċiżjoni.

Għal dawn il-motivi tiċħad l-appell tal-attur bl-ispejjeż kollha kontrih.

Peress li l-Qorti tqis li l-appell hu fieragħ, tikkundanna lill-attur sabiex iħallas lill-konvenuti għal darbtejn.

[7] L-1 ta' Ġunju, 2023.

Tordna li kopja awtentika ta’ din is-sentenza titpoġġa fl-atti tal-kawża **r-Repubblika ta’ Malta v. Joseph Lebrun** (att tal-akkuża numru 9/2014).

Mark Chetcuti Prim Imħallef	Giannino Caruana Demajo Imħallef	Anthony Ellul Imħallef

Deputat Reġistratur
rm